

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Бялик Оксани Василівни

на тему: «Сучасні тенденції статевого виховання

учнівської молоді в країнах Євросоюзу»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

Обрана Оксаною Василівною тема дисертаційного дослідження «Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу» **важлива і актуальна** з кількох причин. **По-перше**, Україна стала асоційованим членом Євросоюзу, отримала безвізовий режим, на основі принципів Болонського процесу уніфікувала освітні стандарти, економічно, політично інтегрується, ментально і культурно зближується з євроспільнотою. **По-друге**, вивчення досвіду виховання передових країн цивілізованого світу та використання його кращих надбань у практиці педагогічної роботи української школи дозволить оптимізувати процес формування ціннісного ставлення підростаючої особистості до людини, суспільства і природи. **По-третє**, побудова гармонійних взаємин між чоловіком і жінкою на основі почуття кохання є запорукою міцної сім'ї та важливою передумовою щастя, тому ми маємо так виховувати наших дітей, щоб вони тільки в любові могли втішатися статевим життям і щоб свою насолоду, свою любов і своє щастя вони реалізували в сім'ї.

У той же час, фіксуємо і певні негативні тенденції, про що у своїй дисертаційній праці відзначає Оксана Василівна, зокрема зменшення кількості шлюбів, поширення нетрадиційних форм організації співжиття, недостатній рівень обізнаності неповнолітніх про статі, ставлення учнівської молоді до побудови взаємовідносин між статями як до способу отримання сексуального задоволення, вульгаризація статевих взаємовідносин тощо.

Варто відзначити, що дисертаційна праця є «живою», тобто її основні положення і висновки мають практичну спрямованість і тісно пов'язані із педагогічною реальністю, виховним процесом школи, можуть використовуватись у статевому вихованні учнівської молоді. Оксана Василівна виконує своє дослідне завдання спираючись на досконале володіння педагогічною традицією, вільно оперуючи понятійно-категоріальним апаратом, враховуючи сучасні дослідження у галузі теорії і практики статевого виховання за рубежом та в Україні. Поряд із аналізом праць класиків педагогічної науки П.Блонського, О.Духновича, Г.Ващенко, В.Сухомлинського, А.Макаренка, К.Ушинського та інших, **авторка добре знає і використовує у дослідженні надбання сучасних педагогів** А. Александрової, Т. Алексеєнко, В. Андрущенко, О. Главацької, Т. Говорун, І. Гречин, Ю. Григор'євої, І. Даценко, О. Демченка, І.Зязюна, Т. Кравченко, С. Міжевої, І. Овсієнка, Т. Петрова, Н. Салаватої, Л. Столярчук, С. Чернишової, О. Шарган, О.Коберника, Л. Ковальчука, Н. Левчик, Л. Лупшай, Т. Паничок, М. Самарець, Л. Яворської та ін. Крім того, список використаної літератури налічує 511 джерел мовами країн Європейського Союзу.

Оксана Василівна **аналізує предмет дослідження на міждисциплінарному рівні** послуговуючись найсучаснішими досягненнями різних наук і галузей знання: анатомії, валеології, гігієни, культурології, медицини, педагогіки, психології, соціології, фізіології тощо. Усе це дозволяє Оксані Василівні, використовуючи відповідні наукові конструкти, точно і повно відобразити різні сторони досліджуваного феномену.

На наш погляд авторкою правильно **визначена стратегія дослідження**, де чітко і коректно сформульовані об'єкт, предмет, мета, завдання, що логічно узгоджуються з темою дисертації та її загальними висновками.

Рукопис дисертації, автореферат, фахові публікації свідчать про **достатнє володіння здобувачкою понятійно-категоріальним апаратом**, що є однією із важливих передумов успішної наукової творчості.

Не викликає сумнівів **наукова новизна одержаних** Оксаною Василівною Бялик **результатів**:

- узагальнено сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу (поступове здійснення державами-членами Євросоюзу ефективної статевої політики, яка забезпечує дієву реалізацію стратегії статевого виховання та сексуальної освіти, стійку увагу суспільства до загального рівня статевої культури населення; посилення соціокультурного контексту змісту статевого виховання; активізація діяльності всіх соціальних інституцій тощо);
- обґрунтовано систему статевого виховання учнівської молоді в європейських державах у єдності таких її взаємопов'язаних складових;
- визначено періодизацію становлення і розвитку системи статевого виховання країн Євросоюзу;
- з'ясовано особливості стандартизації сексуальної освіти в Європі (розроблення стандартів з урахуванням уявлення про сексуальність як частину фізичного і психічного здоров'я; адаптація національних стандартів на рівні кожної держави відповідно до її особливостей; відповідність стандартів вимогам сучасності; участь у розробці стандартів не лише педагогів, а й батьків, релігійних і громадських організацій);
- охарактеризовано моделі статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу;
- проаналізовано місце і роль позакласної та позашкільної роботи в статевому вихованні школярів країн Євросоюзу на сучасному етапі;
- розкрито стан підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів до статевого виховання учнівської молоді;
- окреслено шляхи використання позитивного науково-практичного досвіду статевого виховання учнівської молоді країн Євросоюзу у

вітчизняній виховній практиці

Заслуговують на увагу, у **частині практичного значення одержаних результатів**, розроблені на основі узагальненого досвіду статевого виховання дітей і молоді країн Євросоюзу і впроваджені Оксаною Василівною програма та навчальний посібник до спецкурсу «Статеве виховання школярів: вітчизняний та зарубіжний досвід» для підготовки фахівців-педагогів освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр».

Оксаною Василівною Бялик пропонується цінний і багатий матеріал з впровадження теоретичних і методичних педагогічних напрацювань країн Євросоюзу у практику статевого виховання учнівської молоді у школах і позашкільних закладах України, обґрунтовується доцільність використання зарубіжного досвіду, міжнародного співробітництва у сфері статевого виховання, але поряд із цим авторка дисертаційної праці **враховує національні особливості та традиції**

Переконливий список джерел та літератури, що нараховує 669 найменувань, у тому числі іноземною мовою, свідчить про володіння дисертанткою найновішими науковими досягненнями у руслі обраної теми.

Додатки містять багатий у кількісному і якісному вимірі матеріал, котрий доповнює уявлення про практичне значення проведеного дослідження.

Таким чином, всі наведені факти вказують на те, що Оксані Василівні Бялик **вдалося досягти поставленої мети і розв'язати сформульовані завдання**.

Оцінюючи загалом позитивно хід та результати дослідження Оксани Василівни Бялик, вважаємо за необхідне звернути увагу на деякі **дискусійні питання і побажання**:

1. Детально і ґрунтовно розписавши наукові підходи дослідження, слід було б пояснити, як реалізується методологія на різних рівнях, від філософського і загально наукового до конкретно наукового, вказати у рамках якої філософської системи визначаються і оцінюються досліджувані

явища (психоаналіз, неотомізм, екзистенціалізм, біхевіоризм, гештальтпсихологія об'єктивний матеріалізм тощо).

2. Нам відомо, що у другій половині ХХ століття у країнах західної Європи і Америки значної популярності набув «екзистенціалізм», який у філософському трактуванні В. Франкла передбачає побудову взаємовідносин між статями на основі цінності любові. Дисертаційна праця виграла б, якби статеve виховання аналізувалось з використанням філософського інструментарію екзистенціалізму.

3. Оскільки статеve виховання неможливе без рольової диференціації (жінки, чоловіки), то можна було б використати також і теорію рольової імітації Ральфа Лінтона, Джорджа Міда, Роберта Мертона, Толкотта Парсонса, у якій пояснюється, що «розвиток особистості протікає інтенсивно тоді, коли людина стає здатною до рольової імітації (у тому числі імітації статевої, своєї природної ролі); кожна нова роль робить свій внесок у розвиток».

4. Достатньо обґрунтованими видаються моделі статевого виховання у країнах Євросоюзу (рестриктивна, пермісивна і комбінована, або модель «золотої середини»), у той же час варто було б чіткіше вказати, яка із цих моделей найбільше відповідає національним традиціями і які її елементи можуть бути втілені в умовах сучасної української загальноосвітньої школи.

5. У дисертації варто було б звернути увагу також на роль суб'єктів статевого виховання учнівської молоді у країнах Євросоюзу (наставники, тьютори, референти, учнівське самоврядування та інші).

6. На наш погляд, поза увагою автора залишилась важлива тенденція, яка намітилась у зв'язку і з входженням України у євроатлантичні структури, – популяризація у країнах Європи альтернативних, нетрадиційних шлюбів і сімей (шведські, гомосексуальні, віртуальні, конкубінат, свінгерство, шлюб на віру тощо) рух «чайлд-фрі». Чи не загрожують ці тенденції нормальному розвитку традиційної, нуклеарної української сім'ї, що є клітиною організованого суспільства, основою державного будівництва?

Однак висловлені зауваження носять скоріше дискусійний характер. Робота виконана на достатньо високому науковому рівні, містить різноплановий і ретельно опрацьований автором практичний матеріал. Є всі підстави вважати, що дисертаційне дослідження Бялик Оксани Василівни на тему «Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу» є самостійним, завершеним науковим дослідженням актуальної педагогічної проблеми, відповідає чинним в Україні вимогам до докторських дисертацій, а це дає підстави для присудження його автору наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і
природокористування України

 Р. В. Сопівник

  Р. В. Сопівник
  О. Д. Барановська

ВІДГУК

офіційного опонента **Алексєєнко Тетяни Федорівни**, доктора педагогічних наук, старшого наукового співробітника, завідувача лабораторії соціальної педагогіки Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України на дисертацію **Бялик Оксани Василівни** *«Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу»*, представлену до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Проблема статевого виховання обумовлена цивілізаційним розвитком людства і містить не тільки інтимний, а й морально-духовнісний характер, а тому її розв'язання в межах педагогічної науки пов'язується з розвитком теорії і методики виховання.

Її осмислення в європейському досвіді актуалізовано сучасним вектором розвитку українського суспільства, процесами його євроінтеграції в освітній політиці, посиленням соціокультурних зв'язків і культурного обміну між Україною та країнами Європейського союзу, потребою вивчення зарубіжного досвіду у вихованні підростаючих поколінь, визначення тенденцій з метою прогнозування щодо можливостей і наслідків його перенесення у вітчизняну освітню систему і виховну практику. Така необхідність визначається також інтенсивним розвитком інформаційного суспільства, поширенням ВІЛ/СНІДУ, хвороб репродуктивних органів, статевих девіацій, злочинів сексуального характеру. За даними сучасних досліджень близько 70% підлітків інформацію про секс, здебільшого одностороннього характеру, отримують через мережу Інтернет; досвід статевого життя мають з 13 років; надзвичайно гостро стоїть питання підліткової вагітності, раннього материнства і відмов від дітей. Ці та інші подібні факти пов'язуються з низьким рівнем статевої просвіти серед учнівської молоді.

Таким чином, актуальність теми дослідження Бялик Оксани Василівни визначають:

- запити науки щодо виявлення, осмислення, систематизації, обґрунтування теоретико-методологічних засад, причинно-наслідкових зв'язків і сучасних тенденцій у розвитку теорії та практики статевого виховання в європейських країнах;

- потреби теорії і методики виховання щодо розширення знань про статеve виховання у різних культурах, його порівняння з метою виведення певних закономірностей і виявлення особливостей, які знаходять своє відображення у специфічному;

- запити суспільної практики, пов'язані з процесами глобалізації, інтенсифікації міжнародних зв'язків, які впливають на статево-рольову поведінку, а також на зміст і методи сучасного статевого виховання учнівської молоді як важливого напрямку державної освітньої політики та завдань її реформування.

Отже, виконана наукова робота О.В. Бялик є не тільки актуальною для теорії і методики виховання, а й соціально-значущою.

Логіка розгортання дисертаційного дослідження Оксани Василівни обумовлена достатньо чітко сформульованим та узгодженим науковим апаратом та представлена у комплексному розкритті методологічного, теоретичного і технологічного концептів, в узагальнених ґрунтовних висновках, що відображають основні та часткові тенденції статевого виховання в країнах Євросоюзу.

Методології дослідження в цілому відповідає його предмету. В ній відображається спроба переосмислення поширеної методології порівняльного аналізу множини явищ як незалежних одне від одного, на глобальний аналіз транснаціональної залежності – така методологічна зміна обумовлена потребами розвитку науки у глобалізованому світі, а також потребами концептуалізації знання інтегрованого змісту (таким є статеve виховання) та ознаками розвитку теорії щодо розробки моделі такого світового співтовариства, яка б дозволяла різним національним спільнотам балансувати між глобалізацією, та цивілізаційною самоідентифікацією.

Запропонована методологія даного дослідження дозволяє системно аналізувати освітню практику країн і регіонів Євросоюзу, давати їм незалежну (зовнішню) оцінку, виокремлювати основні тенденції і в глобальному, і частковому вимірі, виявляти особливості та вектори еволюції статевого виховання, представити його у новому соціально-особистісному прояві, виважено пропонувати окремі ідеї з упровадження європейського досвіду для осучаснення змісту вітчизняної системи освіти.

Дослідження Бялик О.В. вирізняється глибоким теоретичним аналізом проблеми, зокрема різних підходів у здійсненні статевого виховання в європейських країнах в офіційній освітній політиці та обґрунтованих у авторському доробку відомих вчених, наукових шкіл, неурядових організацій, виголошених представниками різних рухів, позицією церков, а також у контексті їх генези, і в різних концепціях.

Нам імпонує, що у теоретичному осмисленні й розкритті сутності та змісту статевого виховання враховується думка не тільки науковців і освітян-практиків різних європейських країн, а й ЮНЕСКО, Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), які є консолідуючими центрами у виробленні спільних підходів до розв'язання актуальних проблем сучасності, зокрема і тих, що стосуються дітей та учнівської молоді, та мають великий вплив на вектори розвитку соціальної політики, а також Міжнародної федерації з питань планування батьківства і Міжнародної Федерації планування сім'ї, які здійснюють просвітницьку діяльність та забезпечують моніторинг відповідної ситуації.

Заслуговує на повагу відповідальне ставлення автора дисертаційної роботи до основних понять проблеми дослідження, зокрема таких як «статеве виховання», «статева освіта», «сексуальне виховання», а також їх термінологічне розведення з урахуванням позиції наукової думки провідних європейських університетів. Цьому також сприяє розроблена дослідницею Таблиця 1.1. Схвально сприймається схематизація базових понять, представлення їх структури та шляхів підтримки сексуальної освіти молоді у

рисунках (1.1; 1.2) за первинними джерелами. Це об'єктивує привнесене знання.

З педагогічної точки зору надзвичайно важливим є виокремлення О.В. Бялик у змісті ключових понять та процесуальній складовій статевого виховання соціокультурного, ціннісно-морального (в тому числі етичного), безпекового контекстів, компетенцій, а також вікових можливостей та індивідуальних особливостей розвитку підлітків, проблем репродуктивного здоров'я, виховання у сім'ї і підготовки молоді до сімейного життя, відповідального батьківства, гармонізації міжстатевих взаємовідносин на основі діалогічності спілкування, прав людини, позакласної та позашкільної діяльності учнів, професійної підготовки педагогів до статевого виховання учнів у закладах освіти, використання інтерактивних методів виховання, впливу на сексуальну поведінку молоді різних інституцій та осмислення статевого виховання як соціально-педагогічної проблеми.

Здійснений ретроспективний аналіз ключових понять наукової роботи забезпечує наскрізну логіку розкриття предмету дослідження у провідних концептуальних ідеях та шляхах статевого виховання учнівської молоді як важливого компоненту у розробленні законодавчої бази з гендерної і освітньої політики країн Євросоюзу на сучасному етапі, в тому числі і на структурно-системному підході до питань статі.

Збагачує уявлення про різні підходи до статевого виховання розкриття сутності існуючих концепцій його реалізації, зокрема: *гігієнічної, стриманості, навчання контрацепції, релігійної концепції цнотливості.*

Аналіз провідних принципів статевого виховання, які домінують у різних країнах Євросоюзу, є важливим для більш глибокого осмислення тих новацій, які вводяться у зміст реформування освітньої сфери в Україні.

Значну цінність у розкритті технологічного концепту становить аналіз диференційованих цілей і завдань реалізації стратегічних положень і найбільш поширених моделей статевого виховання (*рестриктивна* (репресивна, обмежувально-охоронна), *пермісивна* (ліберальна), *«золотої*

середини»), а також курсів, програм статевого виховання й сексуальної освіти, просвітницьких проектів для учнів, адаптованих у відповідності до їх віку і рівня розвитку, а також у контексті неперервності статевого виховання й сексуальної освіти на всіх етапах шкільного навчання й виховання. Наглядності та цілісному уявленню про основні характеристики такого освітнього компоненту сприяють сучасні дані, які представлено автором наукової роботи по кожній із європейських країн у показниках за 2015 рік (табл.2.2.).

Для практиків великий інтерес становлять особливості стандартизації сексуальної освіти в Європі та зміст рамкового документу («Стандарти сексуальної освіти в Європі»), відповідних навчальних планів та програм, в основу яких покладено цілісний підхід у реалізації Концепції сексуальної освіти. Їх аналіз, здійснений і представлений дисертанткою у Р.3., дозволяє судити про роль школи у сексуальній освіті в країнах Євросоюзу як макрорегіону та на прикладі окремих держав, його членів.

Також незаперечний інтерес становить матриця сексуальної освіти, в якій подається перелік тем, розроблених для окремих вікових груп (класифікованих у відповідності до вікових груп, визначених ВООЗ), спрямованих не тільки на формування сексуальності особистості, а й її ціннісних установок та компетентності у збереженні здоров'я і розв'язанні виникаючих ситуацій або проблем сексуального змісту та ризику; можливості її варіативного упровадження як міждисциплінарного предмету у навчальні програми (або ж її інтегрування у зміст шкільних програм з різних навчальних предметів і курсів) чи у формі факультативних занять та залучення до процесу такої освіти батьків, референтних осіб і груп ровесників, соціальних партнерів школи. Проте, попри професійний інтерес, маємо наголосити, що проголошені в європейських стандартах принципи і цілі статевого виховання орієнтовані на розвиток гендерованого суспільства та свободи самовираження у сексуальному житті, які не завжди підтримуються фахівцями та громадянським суспільством в країнах поза

зоною Євросоюзу, але активно за його сприяння в них упроваджуються, зокрема і через неофіційне партнерство та інформаційні джерела, особливо соціальні мережі. Для критичного осмислення стандартів освіти цей аспект бажано було б у змісті дисертації також відобразити.

Разом з тим, схвальною є позиція О.В. Бялик у тому, що упровадження в загальноосвітні школи України предмету “Освіта для сімейного життя” (“Санітарна освіта”) потребує, насамперед, його адаптації до культури і системи виховання особистості. Однак, викликає заперечення, що обґрунтування доцільності використання кращих зарубіжних надбань теорії та практики зі статевого виховання учнівської молоді у вітчизняну освітню практику є стратегічною засадою Державно-законодавчого рівня (с.408), тим паче за перспектив децентралізації громад та автономії навчальних закладів у освітній галузі, а також з урахуванням того, що обґрунтування засад є функцією науки.

Цікавими, інформативно корисними і практично зорієнтованими визначаються Додатки до дисертаційного дослідження, в яких представлено приклади діагностичних методик (анкет, тестів), а також матриця «Стандартів сексуальної освіти у Європі», Програм статевого виховання як шкільного компонента навчального плану, так і освітніх проектів і виховних заходів, у тому числі ігрового змісту з даної проблеми, які упроваджуються у різних країнах Євросоюзу, зокрема у Польщі, Німеччині, Данії, Фінляндії, Швеції - по них можна також судити про певні тенденції у статево-вихованні в країнах Євросоюзу. Дібрані матеріали Додатків експлікують теоретичні положення та висновки докторської дисертації, але потребують кращого перекладу на українську мову та редагування.

Підсумовуючи хочу зазначити, що хоча текст дисертації і не позбавлений дискусійних позицій, в цілому він справляє враження інформаційно насиченої, гідної і зрілої наукової роботи, яка містить незаперечну наукову новизну і практичне значення. Дискусійність окремих положень роботи обумовлена тим, що дисертант обрала для дослідження

надзвичайно складну тему – ця складність визначається великою географією, багатоаспектністю рішень на регіональному та національному рівнях, у системному впорядкуванні, а також такими обмежувальними факторами у вивченні зарубіжного досвіду, як його дистанційність та знання мови, точність перекладу. Разом з тим, зовнішня позиція дослідника щодо досліджуваних явищ і процесів є додатковим гарантом об'єктивності наукового аналізу.

Автором виконана надзвичайно велика аналітична робота, яка відповідає таким критеріям науковості, як об'єктивність, доказовість, системність, практична націленість, прогностичність. Дане дослідження відповідає завданням науки щодо узагальнення, систематизації і структурування знання і є новим типом його організації з досліджуваної проблеми. Поставлені перед дослідником завдання виконані повною мірою.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням, які подані в тексті дисертації. Грунтовною є апробація її основних положень у фахових публікаціях та науково-педагогічних заходах різного рівня.

Таким чином, на основі здійсненого цілісного наукового аналізу представленої до захисту роботи, її вихідних позицій, основних положень та висновків, можна стверджувати, що дисертаційне дослідження Бялик Оксани Василівни є суттєвим внеском у розвиток теорії та методики виховання.

Разом з тим, підкреслюючи в цілому позитивні наукові здобутки дослідження, можна висловити і деякі **зауваження та побажання**, а саме:

1. Зважаючи на те, що тема статевого виховання з об'єктивних причин не може бути чітко визначеною і обмеженою у часі, не зовсім коректним сприймається думка про те, що традиції християнських цінностей і «витоки сучасного статевого виховання знаходять свій початок з кінця XVIII століття». Адже сучасна педагогічна думка є спадкоємницею, насамперед, античної науки та освіти, а початок формування культури нового часу, як відомо, пов'язується з культурою Ренесансу. Свідченням тому є світські та релігійні погляди на сексуальність у часи Відродження

(XIV- XVI поч. ст.) та Реформації (XVI- XVII ст.), а також наукові праці Анрі де Мондевіля, Леонардо да Вінчі, Амбруаз Паре, Мішель Монтеня, Ян-Амоса Коменського та ін. Звичайно, таке глибоке занурення у проблему потребує і додаткового обсягу тексту. Тому бажано було б обмежитись глобальним аналізом соціокультурних умов розвитку суспільства та наукових ідей, які передували створенню Євросоюзу.

2. Недостатньо коректним сприймається у контексті даної проблеми виокремлення у концепції дослідження вертикального та горизонтально-історичного підходів, оскільки вони є складовими вже виокремленого дисертантом історично-цивілізаційного підходу. Окрім того, така диференціація підходів є характерною для історико-порівняльних досліджень і недоцільною в аналізуванні тенденцій і процесів, які розглядаються у контексті еволюції окремих підсистем загальної системи.

3. З метою уникнення смислового дублювання уточнення редагування потребує предмет дослідження, оскільки модель і є схематизованою формою організаційно-педагогічного забезпечення.

4. Некоректним сприймається в осмисленні та узагальненні досвіду статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу наукового доробку російських вчених та педагогів, адже Росія не є членом Євросоюзу. Також з незрозумілих (технічних?) причин до вітчизняних педагогів та психологів автор відносить російських учених Є. Аркіна, П. Блонського і Л. Виготського (С.35).

5. Зважаючи на високий рівень інформативності зарубіжного досвіду, певну схожість чи специфічну вираженість у підходах до статевого виховання у країнах Євросоюзу бажано було у змісті роботи чи її Додатках представити зведену таблицю, де б згруповано було представлено досвід окремих країн, об'єднаних у цьому питанні навколо спільної чи наближеної концептуальної ідеї – таке систематизоване структурування значно полегшило б сприйняття цілісної картини і було б корисним у використанні в освітній практиці.

6. В цілому відмічаючи ґрунтовність джерельної бази, яку складають 669 найменувань, і в їх числі 511 - іноземною мовою, що відображає специфіку предмету дослідження, звертаємо увагу, що деякі джерела (60-80-х років) для осмислення даної проблеми як сучасної, є морально застарілими.

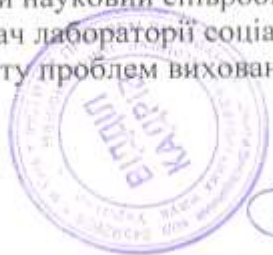
7. У дисертаційній роботі зустрічаються граматичні і стилістичні помилки, є незначне перевищення обсягу основного тексту, упущення в оформленні окремих літературних джерел.

Однак, висловлені зауваження і побажання не мають принципового характеру і не впливають на загальну високу і позитивну оцінку дослідження.

На основі аналізу дисертації, автореферату, монографії та списку публікацій можна зробити висновок, що дисертація Бялик Оксани Василівни є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, вирізняється науковою новизною, має теоретичне і практичне значення та повністю відповідає обраній спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Науковий рівень дисертації відповідає вимогам щодо дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, зокрема, пунктам 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567.

Доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії соціальної педагогіки
Інституту проблем виховання НАПН України

Алексеевко Т.Ф.

Т.Ф. Алексеевко

Відгук

**офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Локшиної Олени Ігорівни на дисертаційну роботу Бялик Оксани
Василівни «Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в
країнах Євросоюзу», подану на здобуття наукового ступеня доктора
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання**

Євроінтеграційний поступ України актуалізує гуманітарне співробітництво з метою синхронізації, у тому числі, національної освітньої теорії і практики з європейськими стандартами. Важливість долучення до прогресивних здобутків педагогіки зарубіжжя окреслена у ключових законодавчих і стратегічних документах, які визначають простір функціонування національної освіти – чинних Законах України «Про освіту» (1991), «Про загальну середню освіту» (1999), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013) тощо. Європейський вектор набуває ще більшого акценту у новому законодавстві – Законі України «Про вищу освіту» (2014), проекті Закону України «Про освіту» (прийнятий у першому читанні у 2016 р.) тощо. Зокрема, у законопроекті «Про освіту» метою національної освіти проголошується всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових, творчих і фізичних здібностей і необхідних компетентностей для її успішної самореалізації, виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, підготовка кваліфікованих фахівців, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Необхідним також визнається формування європейських цінностей, яким приділяється особлива увага в Європейському Союзі (ЄС). Згідно з дослідженням «Цінності європейців» (2012), проведеному Євробарометром під егідою Європейської Комісії у 27 країнах ЄС, спільними ціннісними орієнтирами на теренах Європи є права людини, мир, демократія, свобода кожного громадянина, верховенство права, толерантність. Важливим у цьому

контексті виглядає подальша гармонізація української освіти з загальноєвропейськими постулатами з урахуванням прогресивних досягнень вітчизняної педагогіки. В умовах пошуків українською освітою перспективних шляхів демократизації, гуманізації навчально-виховного процесу інтерес до надбань європейської освітньої теорії і практики є великим. Тому, докторська дисертація Бялик Оксани Василівни «Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу» є актуальною і своєчасною.

Авторка переконливо аргументує актуальність теми дослідження наявністю виявлених суперечностей включно з браком компаративних досліджень з проблем статевого виховання в Україні. Актуальність дослідження аспекту статевого виховання в країнах Євросоюзу посилюється широким спектром наукових розвідок зарубіжних учених з цього питання. Тому, цілісний розгляд зазначеної проблематики з неупереджених позицій є цінним для України. Рецензована дисертаційна робота є однією з перших в Україні в означеному контексті.

Тема роботи тісно пов'язана з проблематикою наукових досліджень лабораторії педагогічної компаративістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Інноваційний потенціал порівняльно-педагогічних досліджень для розвитку освіти в Україні» (державний реєстраційний номер 0111U009200), а отже відповідає на запити національної науки у контексті інтеграції в європейський освітній простір.

О.В. Бялик представила дисертаційну роботу, в якій дослідила стан і напрями розвитку статевого виховання учнів у країнах Євросоюзу, застосувавши комплекс методів дослідження (загальнонаукові і конкретно-наукові).

Науковий апарат дисертації у цілому подано коректно – простежується логічний взаємозв'язок між метою дослідження, дослідницькими завданнями, реалізуючи які на засадах авторської концепції, теоретико-методологічних підходів, дисертантка ґрунтовно розробляє заявлену ідею, структуруючи напрацювання у форматі чотирьох розділів і п'ятнадцяти підрозділів.

Реалізацію авторського наукового пошуку відображено у науковій новизні дослідження, яка не викликає сумнівів – вперше обґрунтовано систему статевого виховання учнівської молоді в європейських державах у єдності таких її взаємопов'язаних складових як мета, завдання, принципи, зміст, форми організації, методи, які функціонують і розвиваються в історико-політичному, економічному, соціокультурному, демографічному, релігійному контекстах. Зазначене уможливило виокремити тенденції розвитку системи і моделі статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу.

Не позбавлена рецензована робота і практичного значення, яке полягає, передусім, в розробленні рекомендацій щодо використання прогресивних ідей країн ЄС у процесі оптимізації системи статевого виховання в школах України.

Проведена експертиза виконаних завдань засвідчує, що здобувачка визначила суспільно-політичні передумови та розробила періодизацію становлення розвитку системи статевого виховання в окреслених територіальних межах (завдання 1, Розділ 1). У дисертації доведено, що сутність статевого виховання учнівської молоді має конкретно-історичний характер та прямо залежить від рівня розвитку суспільства та його уявлень про норми статевої поведінки, конфесійних особливостей, сукупності культурних, соціально-політичних, економічних реалій, від рівня розвитку наукових уявлень.

На основі застосування вертикального та горизонтального історичних підходів дисертантка запропонувала п'ять основних періодів статевого виховання в країнах Євросоюзу, представила сутнісні характеристики змін у процесі розвитку цього педагогічного феномену.

Ґрунтовний аналіз теоретичних засад статевого виховання учнів забезпечив дисертанту можливість визначити провідні для ЄС концепції сексуальної освіти (концепція цнотливості, гігієнічна концепція, концепція навчання контрацепції, концепція "навчання утриманню") (завдання 2). Цінним для української освіти є висновок автора про взаємозв'язок гуманістичних і

науково-реалістичних концепцій, які слугують світоглядним виміром інтерпретації проблем статі для молоді.

Важливим результатом є обґрунтування множинності моделей статевого виховання молоді та характеристика трьох базових (рестриктивної, пермісивної та моделі «золотої середини»), а також висновок про необхідність для України уникнути копіювання чи калькування досвіду країн ЄС, а виробити власне бачення з урахуванням національних традицій і європейських підходів.

На позитивну оцінку заслуговують результати дослідницьких розвідок дисертантки у царині стандартизації (завдання 3), зокрема, «Стандартів сексуальної освіти в Європі» та національних стандартів країн ЄС у їх взаємозв'язку. Системний аналіз «Стандартів сексуальної освіти в Європі» уможливив окреслити її цілі на засадах підходу прийняття сексуальності як частини людського життя, що сприяє підвищенню його якості, а порівняльний аналіз цілей зазначеного стандарту з національними стандартами – виокремити базові ідеї, до яких віднесено толерантність, відкритість, повага до сексуального розмаїття і гендерних відмінностей тощо.

Реалізація четвертого завдання уможливила у Розділі 3 «Організаційно-педагогічне забезпечення статевого виховання учнів у закладах освіти країн Євросоюзу» розкрити мету, завдання та принципи статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу. До заслуг дисертантки слід віднести розкриття генези мети, коли акценти поступово зміщувалися з пізнавального рівня формування статевої свідомості та культури на емоційно-поведінковий, та визначення мети на сучасному етапі, яка розуміється як соціалізація молодої людини, підготовка її до інтимного, подружнього і сімейного життя відповідно до норм європейського суспільства, сприяння можливості формувати власні ціннісні установки, погляди та розвивати навички, пов'язані із прийняттям рішень при міжстатевому спілкуванні, а також зниженні ризиків.

Вдалим вважаємо підхід дисертантки до добору країн (за хвилями вступу до ЄС) з метою розкриття особливостей статевого виховання у Розділі 3 (завдання 6), що забезпечило валідність отриманих результатів. А особливо

важливим є розгляд систем статевого виховання в країнах останньої хвилі, які, маючи історичний досвід перебування у соціалістичному таборі, володіють цінним досвідом для України.

Проведений О.В. Бялик аналіз ролі позакласної та позашкільної роботи, громад, релігії та ЗМІ в питаннях статевого виховання учнівської молоді в країнах ЄС у Розділі 4 дисертації «Інституалізація статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу та України» засвідчив загальну для країн Євросоюзу тенденцію заохочення в позашкільній діяльності зі статевого виховання учнів урядових, громадських, релігійних організацій, товариств, об'єднань місцевого, національного й міжнародного рівнів.

Аналіз впливу міжнародних організацій – Всесвітньої організації охорони здоров'я; Всесвітньої асоціації сексуального здоров'я, Міжнародної Федерації планування сім'ї тощо безперечно є доцільним для України, яка перебуває в єдиному європейському просторі та зустрічається з аналогічними для інших країн проблемами, вирішення яких можливо на наднаціональному рівні.

Реалізація восьмого завдання забезпечила практико зорієнтованість рецензованої роботи завдяки окресленню шляхів використання позитивного досвіду країн Євросоюзу у царині статевого виховання в Україні. Дисертантка запропонувала рівневий формат структурування рекомендацій, що сприяє цільовому донесенню перспективних ідей країн ЄС до різних груп зацікавлених осіб.

Висновки роботи містять змістовні узагальнення щодо теоретичних засад і практичного досвіду статевого виховання учнівської молоді в країнах ЄС.

Валідність висновків та рекомендації дисертацій з порівняльної педагогіки забезпечують автентичні джерела. У списку використаних джерел – 669 найменувань, з них 511 – іноземними мовами, що відповідає *Рекомендаціям до виконання дисертаційних робіт у галузі порівняльної педагогіки*, за якими докторська дисертація має налічувати щонайменше 500 джерел, з них дві третини – іноземними мовами.

Додатки до роботи певною мірою конкретизують та поглиблюють виклад проблеми, слугують ілюстрацією узагальнень, сформульованих у тексті дослідження. Зокрема автор подає у додатках автентичні програми зі статевого виховання, які використовуються у школах Польщі, проектів і заходів для шкіл Німеччини, Данії тощо.

Зміст автореферату адекватно відображає основні положення і висновки, викладені в тексті дисертації.

Результати дослідження пройшли належну апробацію – дисертантом опубліковано 41 працю, де викладено основні результати, з них 1 монографія, 1 навчальний посібник, 20 статей у фахових виданнях України, 6 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, основні положення дослідження висвітлено на наукових, науково-практичних конференціях і семінарах різного рівня.

Автореферат відповідає змістові дисертації й розкриває її основні положення.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу О.В. Бялик у цілому, вважаємо за необхідне вказати на окремі недоліки, озвучити дискусійні моменти, висловити побажання щодо подальшого удосконалення тексту:

1. Територіальні межі дисертації охоплюють країни ЄС, кількість яких вказана дисертантом як 27 на 1 червня 2017 р., хоча офіційно, навіть в умовах Brexit, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії залишається повноправним двадцять восьмим членом ЄС, продовжуючи виконувати усі відповідні зобов'язання. Окрім того, досвід статевого виховання Великої Британії де-факто повною мірою присутній у тексті дисертації, зокрема, у Вступі та у всіх чотирьох розділах.

2. Бажаним було б визначення хронологічних меж дослідження, які зазвичай забезпечують чітке структурування матеріалу. Вважаємо, що для рецензованої дисертації хронологічні межі з конкретним визначенням нижньої та верхньої хронологічної меж є особливо важливими, оскільки

йдеться про **сучасні** (виділено нами) тенденції статевого виховання учнів і автор активно оперує цим терміном по всьому тексту.

3. ЄС є багатонаціональним утворенням, об'єднуючи країни з власною історією і традиціями, на практиці демонструючи гасло – «Єдність у розмаїтті». Варто вітати ідею дисертантки розкрити особливості статевого виховання в різних країнах ЄС (завдання б), що і зроблено у тексті дисертації у підпункті 3.4. Водночас, отримані у підпункті висновки не були належно представлені у висновках дисертації та в авторефераті (пункт б висновків).

4. В умовах інтеграції України в європейський соціум, а української освіти – в європейський освітній простір важливим для національної освітньої теорії і практики є аналіз не лише з позитивів і здобутків, а й викликів, з якими стикаються країни ЄС на шляху реалізації статевого виховання.

5. Дисертанткою запропоновано стратегічні засади здійснення статевого виховання у загальноосвітніх навчальних закладах України на державно-законодавчому, організаційно-методичному та професійно-педагогічному рівнях, що розглядаємо як цінний ресурс для синхронізації української та європейських моделей статевого виховання учнівської молоді. Водночас вважаємо, що детальний аналіз стану і тенденцій розвитку статевого виховання учнів в Україні та їх співставлення з тенденціями, що виокремлені дисертантом, в країнах ЄС, слугували б важливим орієнтиром для національної освіти.

Однак висловлені зауваження та побажання носять подекуди суб'єктивний і дискусійний характер та суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку аналізованої роботи.

Аналіз докторської дисертації **Бялик Оксани Василівни** тему: **«Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу»** засвідчує, що вона є актуальним, завершеним, цілісним і самостійним науковим дослідженням, яке має належну наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити комплексне вирішення важливого актуального наукового завдання, що полягало у тому, щоб цілісно й системно обґрунтувати

сучасні тенденції статевого виховання учнів у країнах Євросоюзу і визначити можливості реалізації його прогресивних ідей в Україні.

У цілому вважаємо, що рецензована дисертація за змістом, висновками, одержаними результатами відповідає профілю спецради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, та вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами, внесеними, згідно з Постановою Кабінету міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р.), що дає підстави для присудження **Бялик Оксані Василівні** наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

Доктор педагогічних наук, професор,
Завідувач відділу порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України

О.І. Локшина

Локшиної О.І.
ст/Олеф (Ткачкова)

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Безкорвайної Ольги Володимирівни

на дисертаційне дослідження Бялик Оксани Василівни

«Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу», подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія та методика виховання

Інтеграційні тенденції та реформування освіти в Україні посилюють значущість проблеми статевого виховання учнівської молоді. Особливої уваги набуває модернізація її змісту, необхідність професійно-педагогічної підготовки фахівців з урахуванням позитивного зарубіжного освітнього досвіду.

З огляду на вищезазначене, тема дисертаційного дослідження Бялик Оксани Василівни «Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу» є актуальною та потребує нагального вирішення у сучасних умовах.

Автор переконливо аргументує свій науковий пошук аналізом актуальності поставленої проблеми, наявністю суперечностей зовнішнього і внутрішнього характеру і недостатнім рівнем її вивчення в професійно-педагогічному плані.

Важливо зазначити, що дисертаційне дослідження є складовою комплексної теми Лабораторії педагогічної компаративістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Інноваційний потенціал порівняльно-педагогічних досліджень для розвитку освіти в Україні» (державний реєстраційний номер 0111U009200).

У дисертації переконливо обґрунтовано актуальність і доцільність теми для розвитку сучасної педагогічної науки в Україні; розкрито ступінь наукової розробки обраної проблеми; чітко й послідовно визначено мету, завдання, окреслено об'єкт і предмет дослідження, які узгоджено зі змістом та висновками до роботи. Необхідно відзначити логічний взаємозв'язок науково-поняттєвого апарату дослідження, відповідність методів і засобів наукового

пошуку поставленій меті та сформульованим завданням, незаперечною є наукова новизна, теоретичне і практичне значення.

Мета дисертаційної роботи авторки полягає в цілісному й системному обґрунтуванні сучасних тенденцій статевого виховання учнів у країнах Євросоюзу, визначенні шляхів використання позитивного досвіду цих країн у вітчизняній педагогічній практиці.

Вважаємо, що такий вибір напряму наукового пошуку є, безумовно, актуальним і своєчасним, оскільки сьогодні в державних документах (Концепція нової української школи, Національна програма виховання дітей і молоді, Національна стратегія розвитку освіти на період до 2021 року та ін.) підкреслюється важливість морального виховання, складовою частиною якого є статеve виховання зростаючої особистості.

Необхідно зазначити й про те, що дисертаційне дослідження Бялик О.В. добре структуроване – представлене вступом, чотирма розділами, висновками, списком використаних джерел і додатками.

У дисертаційному дослідженні удосконалено і розширено наукові уявлення щодо сутнісних характеристик поняття «статеve виховання» як складного, багатоаспектного поняття, що поєднує різноманітні підходи до вирішення проблем, пов'язаних зі статтю та міжстатевою взаємодією, і є невід'ємною складовою виховання у країнах Євросоюзу.

Цінним у теоретичному та прикладному аспектах є також уточнення сутності базових понять «сексуальне виховання», «сексуальна освіта», «стать», «сексуальність».

Автором ґрунтовно проаналізовано сучасний стан проблеми, визначено пріоритетні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу; використано останні наукові дослідження для аналізу проблеми.

Ознайомлення зі змістом дисертації Бялик О.В. переконує в тому, що нею було виконано великий обсяг теоретично-пошукової роботи, ґрунтовно проаналізовано значну кількість теоретичних, методологічних і методичних джерел із досліджуваної проблеми.

Передусім важливо наголосити на тому, як значною мірою кваліфіковано дисертантка розглядає теоретико-методологічні засади досліджуваної проблеми, висвітлені у вітчизняній і зарубіжній науковій думці, та робить глибокий методологічний аналіз із позицій різних наукових теорій і концепцій.

Відзначимо ґрунтовність підходу автора до побудови теоретичної бази дослідження, до якої увійшли не тільки теоретичні здобутки педагогічної науки, а й форми наукового знання, що співвідносяться із суміжними дисциплінами (психологією, соціологією, теорією та історією освіти), а також філософією.

Незважаючи на розрізнену генезу наукових ідей, теорій, концепцій, на які спирається автор, звертає на себе увагу внутрішня логічність теоретичного базису дослідження, виражена у взаємозв'язку і взаємному доповненні його складових частин.

На основі аналізу та узагальнення довідково-енциклопедичної, наукової, навчально-методичної й інструктивно-методичної літератури подальшого розвитку набули зміст і форми реалізації статевого виховання учнівської молоді в діяльності загальноосвітнього навчального закладу, методи і засоби статевого виховання учнів у європейських країнах.

Заслуговує на увагу кваліфікований рівень висвітлення досліджуваної проблеми і спроможність авторки до аналізу стану її розробленості у теоретичному, методологічному та методичному аспектах. Правильна зорієнтованість дисертантки у педагогічно-практичній діяльності підтверджує її професійну компетентність та сформовану готовність до якісного проведення самостійних наукових досліджень й узагальнення їх результатів.

Аналізуючи історію розвитку досліджуваного явища, Бялик Оксана Василівна робить ґрунтовний методологічний аналіз відносно поняття «статеве виховання» шляхом застосування структурно-системного, культурологічного, особистісно діяльнісного та компетентнісного підходів, підкреслюючи їх спрямованість передусім на формування сексуальної культури особистості молоді людини.

Слід зазначити, що цінність роботи полягає насамперед у широкому розкритті її практичної сторони, у розробці й упровадженні нормативно-методичного забезпечення; алгоритмів організації позакласної та позашкільної роботи за допомогою найрізноманітніших ефективних форм, методів та засобів здійснення статевого виховання учнів у закладах освіти країн Євросоюзу; окреслено шляхи використання позитивного досвіду країн Євросоюзу в системі статевого виховання учнівської молоді України.

Дисертація Бялик Оксани Василівни має важливе практичне значення. Автором узагальнений досвід статевого виховання учнівської молоді країн Євросоюзу та запропоновані конкретні практичні рекомендації на державно-законодавчому, організаційно-методичному та професійно-педагогічному рівнях, взаємозв'язок яких у роботі чітко встановлений і обґрунтований.

Важливим є те, що дані рекомендації сприятимуть подальшому компаративному вивченню теорії та практики статевого виховання учнів в Україні та зарубіжних країнах.

Запропонований автором науково-методичний інструментарій може бути творчо використаний під час читання лекцій з курсів «Порівняльна педагогіка», «Педагогіка», «Теорія і методика виховання», а також у спецкурсах із теорії і методики виховання у вищих навчальних закладах, у виховному процесі загальноосвітніх закладів освіти.

Основні положення та результати дослідження впроваджено в практику експериментальних навчальних закладів і дають підстави стверджувати, що завдання і поставлена мета дисертаційного дослідження виконані.

Зауважимо, що матеріали дисертації грамотно оформлені, текст викладено логічно, обґрунтовано. Хід і результати дослідження представлено у 5 рисунках та 4 таблицях. Список використаних джерел містить 669 найменувань, із них 511 – іноземними мовами.

Матеріали дисертації пройшли апробацію на науково-практичних конференціях різних рівнів: міжнародних, всеукраїнських, регіональних. Результати дослідження повною мірою відображено в 41 праці автора, з них: 1

монографія, 1 навчальний посібник, 20 статей у фахових виданнях України, 6 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, 10 праць – апробаційного характеру, 3 праці – у співавторстві.

Анотує відповідно до змісту дисертації й розкриває основні її положення.

Водночас, позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційної роботи Бялик О.В., вбачається доцільним зробити певні зауваження та побажання:

1. У дисертаційній роботі не знайшло належного обґрунтування і розкриття питання щодо принципу інтеграції різноманітних виховних чинників в організації статевого виховання учнівської молоді країн Євросоюзу, зокрема роль єдності вимог, зусиль і дій навчального закладу, родини і громади. Характеризуючи методологічні основи статевого виховання, дисертантка недостатньо висвітлює таке засадниче вихідне положення (розділ 2, параграф 2.3, С. 156-159).

2. Доцільно було б на робочих сторінках анотує більш ємно відобразити особливості, що характеризують стандартизації сексуальної освіти в Європі у контексті зробленого автором багатовекторного аналізу базових понять дослідження.

3. Матеріали дисертації значно збагатилися б за наявності в ній наочного зображення системи виховної роботи, яка забезпечила б реалізацію визначеного у дослідженні організаційно-методичного забезпечення (розділ 3, параграф 3.3). Останнє суттєво розширило б та доповнило змістове поле дисертаційного дослідження.

4. Отримані наукові факти були б переконливішими за умови більш детального висвітлення питання щодо змісту інтегрованих програм зі статевого виховання учнівської молоді країн Євросоюзу.

5. Зміст дисертації значно збагатився б, якби дослідниця представила зміст індивідуальних корекційних програм з питань статевого виховання, враховуючи гендерну ознаку як важливий об'єктивний чинник досліджуваного явища.

6. На нашу думку, доцільно було б глибше та ґрунтовніше подати класифікацію країн Євросоюзу за національними системами сексуальної освіти та статевого виховання у їх співвідношенні.

7. Значно збагатили б цінність рецензованого дисертаційного дослідження подані в додатках методичні рекомендації, які можуть використовуватись у системі професійно-педагогічної підготовки та перепідготовки педагогів до здійснення статевого виховання учнів.

Водночас слід підкреслити, що висловлені автору рекомендації, за нашим переконанням, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Бялик О.В. Основні положення дослідження адекватно і компетентно відображено в численних публікаціях автора й апробовані на багатьох науково-практичних конференціях та семінарах.

У підсумку є можливим висновок, що дисертаційне дослідження Бялик Оксани Василівни «Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу» є актуальним, самостійним і завершеним науково-педагогічним дослідженням, яке має важливе значення і конкретну теоретичну та практичну цінність для сучасної теорії та методики виховання, відповідає пунктам 9, 10, 12–14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567, а її автор – Бялик Оксана Василівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор,
завідувач кафедри методики
викладання іноземних мов
Рівненського державного
гуманітарного університету

О.В. Безкорвайна